

Streszczenie rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. Joanny M. Sosnowskiej

Janusz Strzałecki (1902–1983) – realistyczny kapista. Tło społeczno-polityczne.

W pracy doktorskiej przedstawiłam działalność artystyczną, społeczną i polityczną Janusza Strzałeckiego. Jego postać jest dla większości historyków sztuki prawie nieznaną. Strzałecki do końca życia był uczestnikiem przełomowych momentów w sztuce polskiej. Jego *œuvre* określa się wyraźnie na tle zmian w polu sztuki. Pokazałam artystę na tle kontekstów społeczno-ekonomicznych, artystycznych i politycznych. Był osobą wpływową, ale też idealistą. Analizując bieg życia mężczyzny, wykazałam, jak istotne były przesunięcia wymiarów życia, w ramach których Strzałecki zawierał nieformalne, jak i zakończone małżeństwem związki z kobietami. Partnerki posiadały wypracowane wartości emancypacyjne, przeważnie były artystkami, co powodowało, iż niezaprzeczalnie miały aktywny wpływ na życie i twórczość malarza. Przy tej okazji świadomie zaakcentowałam wątek feministyczny w życiorysach Janiny Przeclawskiej, Jadwigi Strzaleckiej i Marii Papy Rostkowskiej.

Pracę podzieliłam na cztery części. W pierwszej umieściłam wstęp, zarys pracy, metody badawcze, wymieniłam źródła. W drugiej opowiedziałam o wielopokoleniowej rodzinie malarza. Omówiłam pojęcie „domu rodzinnego”, które jest ważne dla zrozumienia tożsamości artystycznej Janusza Strzałeckiego. Był on nierozzerwalnie związany z tradycją. Pochodził ze znanej od kilku pokoleń warszawskiej rodziny malarzy, konserwatorów i restauratorów dzieł sztuki. Jego dziadkiem był Antoni Jan Strzałecki (1844-1934), który doprowadził firmę rodzinną do świetności. Firma Strzałeckiego była największym zakładem tego typu w Królestwie Polskim. Brat Antoniego Jana - Wandalin (1855-1917) był znanym malarzem. Tworzył w Polsce, Petersburgu i w Monachium. Dziadek Janusza Strzałeckiego powiększył kolekcję ojca i stworzył wielki zbiór dzieł sztuki. Posiadał kolekcję ponad dwustu obrazów. Najślynniejszymi były portrety królewskie: Władysława IV namalowany przez Bartłomieja Strobla, Jana Kazimierza i Marii Ludwiki przez Daniela Schulza oraz Stanisława Augusta pędzla Marcello Bacciarellego. Antoni Jan Strzałecki zbierał także zbroje husarskie.

W trzeciej obszernej części, na 120 stronach przedstawiłam biografię Strzałeckiego. Artysta urodził się 3 maja 1902 roku, zmarł 30 marca 1983 roku. Po ukończeniu gimnazjum studiował w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych pod kierunkiem profesorów: Krzyżanowskiego i Pruszkowskiego. W lipcu 1920 roku z bratem zgłosił się na ochotnika do wojska. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W wojnie tej zginął jego 16 letni brat

Stanisław. W czasie studiów warszawskich Janusz Strzałeczki zaprzyjaźnił się z Tadeuszem Piotrem Potworowskim. Strzałeczki w 1922 roku z przyjacielem rozpoczął studia malarstwa w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Marzył o wyjeździe do Paryża, podobnie jak studenci, których poznał w Krakowie. Do tego wyjazdu zainspirował ich profesor Józef Pankiewicz, który był dla nich autorytetem. Młodzi malarze w 1923 roku zawiązali Komitet Paryski (KP), który stał się jednym z ważniejszych ugrupowań artystycznych dwudziestolecia międzywojennego. Rok później wyjechali do stolicy Francji i rozpoczęła się ich „przygoda z malarstwem” postimpresjonistycznym. Do Komitetu Paryskiego należeli, obok Janusza Strzałeckiego i jego żony Janiny Przeclawskiej-Strzałeckiej oraz Tadeusza Piotra Potworowskiego także: Dorota Berlinerblau-Seydenmann, Seweryn Boraczok, Jan Cybis, Hanna Rydzka-Cybis, Józef Czapski, Józef Jarema, Artur Nacht, Jacek Puget, Stanisław Szczepański, Marian Szczyrbuła i Zygmunt Waliszewski.

Artyści tworzyli pod wpływem sztuki postimpresjonistycznej. Inspirowali się malarstwem Paula Cezanne’a i Pierre’a Bonnard. Wyjeżdżali na plenery na południe Francji w okolice Marsylii. Kapiści pokazywali obrazy w Galerii Zak w Paryżu, w Galerii Moos w Genewie i w innych miejscach, także w Polsce. Ostatnią wspólną wystawę zaprezentowali w 1938 w poznańskim „Salonie 35”. Większość z nich wróciła do Polski w 1931 roku. Strzałeczki w Paryżu został do 1937 roku. We wrześniu 1925 roku urodził się jego syn Ryszard. Od tego czasu artysta zaczął pracować, aby utrzymać rodzinę. Ilustrował pisma z modą „Femine” i „Vogue”. Rysunki modowe sygnował *Jast*. W czasie, kiedy artysta zaczął uczestniczyć w polu sztuki związanym z modą, pole to zaczęło się zmieniać. Usamodzieliły się projektantki mody, uległ metamorfozie styl ilustracji, przybierając cechy art déco. Zmienił się także odbiorca, do którego adresowana była moda. W odniesieniu do tych problemów użyłam określenia modernizm hybrydowy. Praca zarobkowa dla miesięczników modowych wywarła negatywny wpływ na malarstwo Strzałeckiego, jednak w ogólnym kontekście ukazującym mechanizmy pola sztuki aspekt ten jest interesujący. Strzałeczki rozwiódł się z Janiną Przeclawską, poznał swoją drugą żonę Jadwigę Mańkowską, siostrę Magdaleny, żony Tadeusza Piotra Potworowskiego. Siostry były hrabiankami, ich pradziadkiem Jan Henryk Dąbrowski. Jadwiga w Paryżu pracowała w poradni lekarskiej dla polskich emigrantów.

Strzałeczki po 1932 roku przystąpił do francuskiej organizacji lewicowych. Działał też w Związku Zawodowym Polskich Artystów we Francji. W 1935 roku wrócił do Polski. Do II wojny światowej mieszkał z żoną i córką w Zakopanem.

W czasie okupacji mieszkał w Krakowie. Ratował przyjaciół. Należał do „Żegoty”. Żona prowadziła w Warszawie sierociniec i uratowała dzieci swoich żydowskich przyjaciół. Po wojnie oboje otrzymali tytuł Sprawiedliwego wśród Narodów Świata.

We wrześniu 1945 roku Strzałęcki współtworzył Państwową Wyższą Szkołę Sztuk Pięknych w Sopocie (PWSSP). Został jej pierwszym rektorem. W 1946 roku wyjechał do Paryża na stypendium Rządu Francuskiego. W Paryżu chciał założyć Pracownię Kopii w oparciu o dzieła mistrzów malarstwa z Luwru. Pozostał we Francji do lutego 1950 roku. W Paryżu zmarła jego żona. W tym czasie w Polsce wprowadzono socrealizm. Od 1953 roku był profesorem w ASP w Warszawie. Jego partnerką była Maria Rostkowska, od 1957 roku artystka emigracyjna. Wyjechała do Paryża, poznała krytyka sztuki San Lazzaro i została rzeźbiarką. Nowo poznani artyści stali się przyjaciółmi Marii. Byli nimi: Marc Chagall, Sonia Delaunay, Hans Arp i Marino Marini. Strzałęcki po socrealistycznym epizodzie powrócił do malarstwa nawiązującego do Paula Cezanne’a. Do takiego, jakim był zafascynowany przed wojną we Francji. Malował portrety, martwe natury, dużo rysował. Był autorem scenografii. Wykonał na Rynku w Lublinie sgraffito poświęcone Frycz Modrzewskiemu. Przez ostatnie osiem lat życia rekonstruował plafon Marellego Bacciarellego i Jana Bogumiła Plerscha *Apoteoza Geniusza Polskiego i Pokoju* w Pokoju Audiencyjnym Starym na Zamku Królewskim w Warszawie.

W czwartej części pracy podjęłam wybrane problemy badawcze, interesowały mnie szczególnie zagadnienia związane z cytatem, inspiracją, powtórzeniem, paradygmatem realistycznym. Innym wątkiem, który w pracy pogłębiłam, jest problem kopiowania. Głównym paradygmatem badawczym poruszonym w dysertacji jest realizm w twórczości Strzałęckiego. Jest on według mnie związany z tradycyjnym malarstwem jego przodków. Strzałęcki, jak to starałam się wykazać w rozprawie, dojrzywał do realizmu, była to estetyka najbliższa jego predyspozycjom. Choć zalicza się go do malarzy socrealistycznych, to jednak pogłębione w dysertacji badania dotyczące jego twórczości pozwalają wykazać niejednoznaczność tej kwalifikacji. Analizując zaangażowanie malarza w socrealizm, starałam się wykazać, że było to bardziej zaangażowanie światopoglądowe, które wpływało z jego przynależności do partii, aniżeli wybór konkretnej stylistyki. Dwudziesty wiek pokazał wyraźniej, jak bardzo zmiany społeczne i polityczne wpłynęły na pole sztuki. Ich dynamika była siłą napędzającą zmiany, niezależnie od ich oceny. Staralam się zwrócić uwagę na powiązania Strzałęckiego z osobami decyzyjnymi w Ministerstwie Kultury i Sztuki, mające swoje źródła przede wszystkim w działalności okupacyjnej. Przełożyły się one na zaufanie,

jakim Strzałecki został obdarzony w początkowym okresie po zakończeniu wojny. Natomiast jego twórczość po powrocie z Paryża, w czasie, kiedy wdrażany był socrealizm, odzwierciedlała złożoność istniejących wówczas w sztuce problemów. Starając się to ukazać, położyłam nacisk przede wszystkim na związki instytucjonalne w ramach uczelni artystycznych na przykładzie Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku z siedzibą w Sopocie i Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Warto podkreślić, że na a-paradygmatyczność powtórzenia malarstwa Cézanne'a przez Strzałeckiego wpłynęła także pojawiająca się u niego melancholia. Jego melancholijne usposobienie warunkowało jego twórcze wybory.

W dysertacji doszłam do wniosku, że autonomia artystyczna Janusza Strzałeckiego określiła się w pracach realistycznych najbliższych jego predyspozycjom estetycznym i wykształceniu, które odebrał na początku swojej edukacji. Próby unowocześnienia malarstwa kończyły się dla niego regresem, ponieważ – jak to wykazałam w pracy – nie potrafił zerwać z tradycją. W twórczości artysty dostrzegłam zakodowane treści, odszukałam ich źródła i starałam się je odczytać. Zauważyłam wtedy, że w poczuciu bezpieczeństwa paradoksalnie ujawniło się samookreślenie artysty.